

"לחם פנים לפני תמיד"

תנן בחגיגה (כו ע"א): "משעבר הרגל מעבירין על טהרת עזרה... כיצד מעבירין על טהרת עזרה מטבילין את הכלים שהיו במקדש. ואומרין להם: הזהרו שלא תגעו בשולחן". ומבאר רש"י: "ואומרים להם – לכהנים עמי הארץ ברגל. הזהרו שלא תגעו בשולחן – שלא יוכלו להטבילו לאחר הרגל, שאי אפשר לסלקו ממקומו, דכתיב ביה (שמות כה, כט): לחם פנים לפני תמיד".

והקשה הגאון ר' יוסף שאול נתנזון זצ"ל דמשנה זו אינה אליבא דהלכתא, שהרי נחלקו חכמים ור' יוסי בסידור לחם הפנים (מנחות צט ע"ב), דחכמים סוברים "אלו מושכין ואלו מניחין וטפחו של זה בצד טפחו של זה, שנאמר: לפני תמיד", ואילו ר"י סובר "אפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום, אלא מה אני מקיים 'לפני תמיד'? שלא ילין שולחן בלא לחם", וא"כ לר' יוסי שפיר אפשר לטבול את השולחן, כי יסלקו את הלחם ויטבילו אותו, ואחר כך ישימו הלחם בערבית ומתקיים בזה "לפני תמיד". וביותר הקשו המפרשים דגם אליבא דחכמים מהני בדיעבד אם סילק שחרית והניח בערבית,¹ וכן מבואר בירושלמי יומא (א, א). ועוד תמהו דלפי פשטות המשנה משמע שדין זה שצריך 'תמיד' שולל כל אפשרות של טבילה, ואילו בפסחים (קט ע"ב) מבואר בהדיא שהיו טובלים את השולחן, דאמר רב אשי התם: "שולחן של מקדש של פרקים הוה, דאי ס"ד הדוקי הוה מיהדק – אמתא באמתא היכי מטבליה", דשיעור מקוה הוא אמה על אמה ברום שלש אמות, ומקשה הגמרא: "מאי קושיא, דילמא בים שעשה שלמה הוה מטביל ליה", הרי להדיא דהו מטבילים את השולחן. וע' בנוב"י (מהדו"ת או"ח קכב) דנקיט זה להלכה, ומוכיח מדברי רב אשי הנ"ל דהלכה כר"מ דגם אמה של כלים היתה בת ששה טפחים.

* הרב ישראל הלוי בארי זצ"ל, רבה של נס ציונה, חתנו של הרב חרל"פ זצ"ל, נפטר בי"ד בכסליו תשל"ג. חיבר את הספרים 'משנת ראשונים' על קדשים, 'כבודה של תורה' עה"ת, ועוד, וכתב חידושים בכל מקצועות התורה.

אנו מפרסמים כאן מאמר שכתב בעניין לחם הפנים, ומודים לנכדו הרב משה ברגמן שמסר לנו את כתב היד. לצערנו חסר בכתה"י עמוד אחד (ציינו את מקום החיסרון), אך המאמר מובן גם כך וערכו רב.

ההערות כולן נוספו ע"י העורך – עמיחי ברוך אליאש.

1. נראה שלזה כיוון במה שכתב שהמשנה בחגיגה אינה אליבא דהלכתא, שכן הלכה כחכמים ולא כר"י (רמב"ם, תמידין ומוספין ה, ד).

וראיתי בספר אהלי אהרן להגר"א מיליקובסקי ז"ל (ח"א סי' לד) שרצה לומר בזה דבר חכמה. ראשית הוא מניח הנחה צודקת דעל כרחק הא דאמר ר' יוסי "אפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום" אין הכוונה ערבית ממש, דהיינו משתחשך, וכמו שהוכיח הרש"ש (במגילה כא ע"א) מדכתיב "ביום השבת יערכנו" (ויקרא כד, ח), הרי שצריך דווקא ביום השבת, ואי בלילה כבר לא יום השבת הוא, וכן במגילה שם על המשנה "זה הכלל דבר שמצוותו ביום כשר כל היום" אומרת הגמרא ד"זה הכלל" בא לאתויי סידור בזיכין וסילוק בזיכין² וכו' יוסי, וא"כ אינו כשר אלא כל היום אבל לא בלילה. אך לפי מה שכתבו התוס' בחגיגה (כא ע"א ד"ה האונן) דבטומאת עם הארץ צריך הערב שמש דווקא, והרמב"ם (שאר אבות הטומאות י, ב) פסק: "כל הטעון הערב שמש, בין אדם בין כלים, בין מדברי תורה בין מדברי סופרים, הרי הוא כשני לטומאה עד שיעריב שמשו", אם כן אינו יכול להניח את לחם הפנים לפני הערב שמש, דעד שיעריב שמשו הרי השולחן שנטמא בנגיעת עם הארץ מטמא את הלחם ככל שני שנטמא, ואם יניח אחרי הערב שמש לא הוי "תמיד" ככתוב בתורה,³ אבל היכא דנטמא בטומאה דרבנן שאינה צריכה הערב שמש שפיר יש אפשרות של טבילה, וכו"ל.⁴

ואם כי דבר חכמה הוא, אבל לכאורה הדברים מוקשים מאד, דאם כן כל שנגע עם הארץ בשולחן הרי טימא את הלחם, דהרי שולחן שני לטומאה הוא כנ"ל, ואם כן למה הזהירו שלא יגעו בשולחן מפני שייטמא השולחן ולא יתקיים ביה "תמיד", טפי הוה להו להזהיר שלא יגעו בשולחן מפני שייטמא הלחם, שבזה אין אפשרות של טבילה ונמצאו מפסידים קדשים, וגם לא יתקיים בו "תמיד", שהרי לא הכינו לחם הפנים אחר במקומו, ונמצא מתבטל השולחן מהלחם עד שיאפו לחם הפנים אחר.

(כאן חסר עמוד בכתב היד)

ונראה דהנה תנן במנחות (ק ע"א) "סידר את הלחם ואת הבזיכין לאחר השבת והקטיר את הבזיכין בשבת פסולה,⁵ כיצד יעשה? יניחנה לשבת הבאה, שאפילו היא על השולחן ימים רבים אין בכך כלום". ולכאורה דברי המשנה צריכין ביאור, דהתם

-
2. בזיכי הלבונה המסודרים עם הלחם על השולחן.
 3. ובזה תירץ הקושיא הראשונה, שאכן בטומאת עם הארץ אין אפשרות להטביל השולחן ולקיים "לפני תמיד".
 4. שיכול להטביל השולחן ואח"כ לסדר הלחם, וכשר אף לחכמים, כדלעיל, ובזה תירץ הקושייה השניה שמצינו שהיו מטבילים השולחן.
 5. דאין הקטרת הבזיכין מתרת את הלחם אלא אחר ששהו על השולחן משבת לשבת.

"לחם פנים לפני תמיד"

בגמרא משמע דזה דלא נפסל בלינה הוא מטעם דלא נתקדש בכלי שלא בזמנו,⁶ אבל בלאו הכי מפסיל,⁷ א"כ מאי המסקנה דמסיק המשנה "שאפילו היא על השולחן ימים רבים אין בכך כלום", מה נתינת טעם היא זו, הרי באמת נפסל בלינה? ונראה דכוונת המשנה לומר דההנחה על השולחן הרי אין היא הנחה גרידא וכמו דמנח בכלי דמי, אלא דמתקיים בזה המצוה של שימת לחם לפני ה', אף דלא נתקדש בכלי דאין השולחן מקדש שלא בזמנו, מ"מ מצוה זו של שימת לחם מתקיימת גם בלי קדושת הקרבן שמתקדש על ידי הכלי, והוה אמינא דכיוון שמתקיים בזה המצוה א"כ יהיה אסור להשהותו יותר על השולחן, שהרי בתורה נאמר שביום השבת יערכנו, דהיינו שזמן ההינוח של הלחם הוא רק שבעה ימים, וא"כ ליפסול מהאי טעמא, לכן מסיקה המשנה "שאפילו היא על השולחן ימים רבים אין בכך כלום", דאין קפידא אם ישאר יותר זמן על השולחן, ובלבד שלא יפסל בלינה, וכיוון דכאן שלא נתקדש בכלי הרי לא יפסל בלינה, גם פסול זה של שבעת ימים ליכא.⁸

ומסתבר שזו כוונת הגר"א ז"ל בגרסתו בירושלמי (שקלים ו, ג [ז ע"ב]), דאיתא שם: "בעון קומי ר' אילא: לא היה שם לחם, מהו להניחו לשבת הבאה? אמר לון: כתיב 'ונתת על השולחן לחם פנים לפני תמיד' (שמות כה, ל) – לחם פנים אפילו פסול", והגר"א מוחק את המילים "אפילו פסול", וגורס "לחם פנים ואפילו הוא כמה ימים", וזה בהתאם למשנתנו לפי מה שכתבנו שזהו החידוש של המשנה, שאין הלחם נפסל אם מונח יותר. אלא דקשה, דהא משמע דאם נתקדש להיות מונח שבעת ימים כן נפסל בלינה,⁹ ולמה הירושלמי מכשיר. וצריך לומר דכוונת הירושלמי היא דאם רואים שלא יהיה להם לחם להחליף יש בדעתם שלא לקדש את הלחם בקדושת קרבן

6. שכשנסדרים הלחם והבזיכין אחרי שבת ה"ז מחוסר זמן (עד לשבת הבאה) "הילכך לחם הנסדר באחד בשבת לא מקדש ליה לאיפסולי, דאכתי כמה ימים יש עד זמנו" (רש"י שם ד"ה אבל ימים).

7. שכן הגמרא מקשה ממשנה זו על מ"ד דכלי שרת מקדשין שלא בזמנו לפסול (ומתרת דשאני הכא שמחוסר זמן הוא, ולא רק שאינו זמנו), ואם גם כשהשולחן מקדש אין הלחם נפסל בלינה אין זה שייך כלל לשאלה אם כלי שרת מקדשין שלא בזמנו. ועוד יש להוכיח מריש המשנה "סידר את הלחם בשבת ואת הבזיכין לאחר השבת והקטיר את הבזיכין בשבת פסול", ומבאר רש"י שם: "והכא אי אפשר לתקן ולומר יניחנו עד שבת הבאה, דכיון דלחם נסדר כדינו בשבת קידשו שולחן, ושוב אין יכול להשהותו אלא עד שבת הראשונה, ומיפסל בלינה".

8. דהיינו שיש בלחם שני דינים: א. שמתקדש בקדושת קרבן בהנחתו בשולחן בשבת להיות בשולחן עד לשבת הבאה, שאז מקטירים הבזיכין והלחם נאכל, ואם לן נפסל. ב. שגם אם לא נתקדש בקדושת קרבן הנ"ל יש מצוה שיהיה מונח הלחם בשולחן, ומתקיימת בזה המצוה "ונתת על השולחן לחם פנים לפני תמיד", ובזה חידשה המשנה שיכול להיות מונח ימים רבים, אף יותר משבעה, ואינו נפסל.

9. ע' לעיל הערה 7 דגם מהמשנה משמע כן (ולא רק מהבבלי).

על ידי הכלי, וקיימא לן דאין כלי שרת מקדשין אלא מדעת (מנחות ז ע"א), ונמצא דאין הלחם נפסל מטעם לינה,¹⁰ אלא שנמצא על השולחן יותר מהזמן הנקוב בתורה, ובזה המשנה מכשירה אפילו היא מונח ימים רבים, ונמצא דהמשנה והירושלמי היינו הך, ואחד משלים את השני.¹¹

ואולי יתבאר בזה סוגיית הגמרא בזבחים (פז ע"א): "בעא מיניה רבא מרבה: לינה מועלת בראשו של מזבח או אינה מועלת?"¹² בראשו של מזבח היכי דמי, אילמא דלא ירדו, השתא לנו בעזרה אמרת דלא ירדו,¹³ בראשו של מזבח מיבעיא, אלא דירדו,¹⁴ לשולחן מדמינן לה, דתנן: 'אפילו הן על השולחן ימים רבים אין בכך כלום', או דילמא לקרקע מדמינן, ותמהו התוס' (ד"ה לשלחן) דהא בסוגיא במנחות משמע להדיא דהטעם דלא נפסל הוא משום דשלא בזמנו אין מתקדש בכלי, אבל לעולם יש פסול לינה גם בלחם הפנים,¹⁵ ועיין שם דמסקו "דעל כרחין שום פסוק יש על דבר זה שאינו נפסל אפילו כי נסדר כהלכתו",¹⁶ ובעיקר תמוה ביותר לפי מה שהוכחנו שכל עיקר דלא נפסל הוא מטעם פסול של זמן שבעת ימים שחייב להיות מונח על השולחן,¹⁷ אבל אם נתקדש בכלי פסול משום לינה, וא"כ קשה סוגיית הגמרא דמדמה לשולחן דאינו פוסל, דהיכן מצינו בשולחן שאינו פוסל בלינה.

-
10. אך יש בזה דוחק, שכן הלחם מתקדש בכלי כבר בשבת הראשונה להיות נפסל בלינה אחר השבת הבאה, ובירושלמי משמע שעכשיו לקראת השבת השנייה רואים הם שאין להם לחם חדש ורוצים להשאיר את הישן, ואז לא מועיל מה שאינם רוצים שיתקדש, שהרי כבר נתקדש כשהניחוהו בשבת הראשונה, וצ"ל שכבר בשבת הראשונה יודעים הם שלא יהיה להם לחם לשבת הבאה, וזה דוחק.
11. דהירושלמי מוסיף שיש מצוה לכתחילה שיהיה הלחם מונח גם אם לא מקדשים אותו בקדושת קרבן, כנ"ל.
12. כלומר: אברים ששהו בלילה בראש המזבח אך לא באש – האם נפסלו בלינה או לא?
13. פסול לינה הוא מהפסולים שדינם שאין מעלין אותם על גבי המזבח, אך "אם עלו לא ירדו" (זבחים פד ע"א).
14. "אלא דירדו מן המזבח לאחר עמוד השחר מיבעי לך, מי הוי כשאר לנים ונפסלים בעמוד השחר, ותנן בפסולים כן 'אם ירדו לא יעלו', או דילמא אין לינה מועלת ולא נפסלו ויחזור ויעלם" (רש"י).
15. כדלעיל הערה 7.
16. בשביל להתאים סוגיה זו בזבחים עם הסוגיא במנחות רצו התוס' לחלק ולומר דכשנסדר הלחם כמצוותו ביום השבת שוב אינו נפסל בלינה, וכשנסדר ביום אחר אינו נפסל בלינה מטעם אחר – מפני שלא נתקדש, אבל כשנסדר בלילה שבת דלא הוי מחוסר זמן אבל גם לא כמצוותו אז נפסל בלינה, אך שוב הקשו דא"כ היה לסוגיא במנחות לתרץ דלעולם אין פסול לינה בשולחן, דאם אכן אין פסול לינה כשנסדר כמצוותו "על כרחין שום פסוק יש על דבר זה".
17. דהיינו כשהלחם מונח בלא שנתקדש בקדושת קרבן, אלא רק משום מצוות "לחם פנים לפני תמיד", שבזה לימדה המשנה שאינו נפסל "אפילו היא על השולחן ימים רבים", כדלעיל.

"לחם פנים לפני תמיד"

ונראה דהנה במנחות (נט ע"א) "תנו רבנן: 'ונתת עליה שמן' (ויקרא ב, טו) ולא על לחם הפנים שמן", והגמרא מקשה "אימא 'עליה שמן' ולא על מנחת כהנים שמן", ואומרת "מסתברא מנחת כהנים הוה ליה לרבויי, שכן עשרון, כלי, חוץ, וצורה, הגשה ואישים",¹⁸ ופירש רש"י: "וצורה – כל המנחות נפסלו בלינה, דקדשי קדשים הם ואין נאכלות אלא ליום ולילה, אבל לחם הפנים עומד על השולחן משבת לשבת", דהיינו שחידוש הוא בלחם הפנים שאינו נפסל בלינה אלא עומד משבת לשבת, ולכאורה כיוון דעיקר דינו להקרב עליו הבזיכין לשויא קרבן ולהתירו הוא רק לאחר שבעת ימים, וזה זמן הקרבנו – מה שייך פסול לינה? ולכן נראה דבלחם הפנים כיוון דמצוותו להיות מונח לפני ה' – עצם הניחו לפני ה' זה גם כן קרבן, ונעשה לחמו של שולחן, ויש קרבן כזה שאין צריך הקרבה על המזבח אלא הינוח לפני ה' על השולחן הטהור, אלא שחוץ מזה שהוא קרבן לכל יום בהינוחו יש בו גם מצוה של הקרבה לסוף שבעה ימים על המזבח על ידי שמקטירין את הבזיכין המתירים אותו לכהנים. ולכן היה בזה מעלה¹⁹ דאינו נפסל בלינה, כיוון שלמעשה הוא קרבן בכל יום שמונח לפני ה', אלא דאינו נפסל בלינה מגזרת הכתוב דמאחר שמונח על השולחן ונעשה לחמו של שולחן הרי הוא כמו שנעשה לחמו של מזבח²⁰ ולכן לא נפסל בלינה, אבל לאחר שבעה שהתורה ציותה לסלקו מהשולחן וכבר אינו חייב בהינוח – אז נפסל לקרבן מחמת לינה. נמצא דשני הדברים נכונים – קדושת הכלי²¹ פועלת לעניין קדושת ההקרבה שבסוף שבעה ימים, שיהא חל על זה דין קרבן לעניין לפסול בלינה וכו', אבל כל השבוע שהלחם מקרי לחמו של שולחן אינו זקוק לקדושה זו, כי גם בלי קדושה זו הוא נעשה קרבן ולחמו של שולחן, והיה בדין להיות פסול בלינה מטעם זה שכל יום הוא קרבן מחודש, אך מטעם קליטת שולחן לא נפסל.²² נמצא דסוגיית הגמרא בזבחים מתבארת לנכון, דמספקא לרבא אי מזבח לאחר שהעלו הקרבן לראשו בא כבר תפקיד קדושת הכלי שקידש את הקרבן למטרתו, שהעלום לקרבן, ונעשה לחמו של מזבח כמו לחם הפנים שנעשה לחמו של שולחן ולא נפסל בלינה, או דילמא מזבח אינו דומה לשולחן, ושפיר נפסל על ידי קדושת הכלי,²³ אבל הכוונה²⁴ לתוך

18. דהיינו שבכל אלו דומה מנחת כהנים לשאר מנחות ולחם הפנים שונה, ולכן מסתברא לדמות מנחת כהנים בנתינת שמן ולהוציא לחם הפנים.

19. נראה דלא דק במילה "מעלה", דאין זו מעלה דווקא אלא דין שונה משאר מנחות.

20. נראה שכונתו לאברים ש"משלה בהם האור" "דנעשו לחמו של אש" ואף אם ירדו יעלו (עיין זבחים פה ע"ב), אבל אם לא משלה בהם האור זו היא הבעיית של רבא, האם לומדים מזבח משולחן.

21. דהיינו מה שהשולחן מקדש ככל כלי שרת, אך דווקא כשהונח הלחם בשבת ולא ביום אחר, שאז הוא מחוסר זמן ואין השולחן מקדשו, כדלעיל.

22. ועל זה אמרה הגמרא שדין הלחם שונה משאר מנחות שאין בו פסול לינה.

23. דהיינו הכלי שקדשו מעיקרא (סכין השחיטה או הכלי שהונחה בו המנחה וכד').

שבעה, שאז הוא גם כן קרבן והיה בדין ליפסל בלינה, ואהני קדושת שולחן שלא יפסל, בזה רוצה להשוות המזבח לשולחן.

ובמנחות (צה ע"א) איתא דלחם הפנים לא נפסל במסעות,²⁵ משום דכתיב "ולחם התמיד עליו יהיה"²⁶ ("אלמא בקדושתיה קאי" – רש"י). והנה אין לומר דבזמן המסעות עדיין שם קרבן להקריב עליו, דהא כיוון שפורקו המחיצות אין שייך הקרבה,²⁷ ולפי מה שכתבנו יש לומר דגלי קרא דכמו שבזמן שיש מחיצות הרי השולחן מיוחד שמקדש את הלחם וזה קרבנו לפני ה' על ידי שמונח בקדושתו לפני ה',²⁸ כך גם במסעות, כיוון דכתיב "ולחם התמיד עליו יהיה", שהקפידה תורה שתמיד יהיה עליו ובזה מתקיים קרבנו, פשוט הוא דלא נפסל ביוצא, דהיינו מחיצותיו.

ולפי הנ"ל נראה לחדש²⁹ דמחלוקת ר' יוסי ורבנן בעניין סידור לחם הפנים, דר"י סובר דאפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום, אין זה אלא בשעת מצוות סילוק הלחם והנחת מערכה חדשה, שיש הפסק, והשאלה היא עד כמה לא הקפידה תורה על ההפסק, שר"י סובר שמאחר שיש כאן סילוק לא הקפידה התורה שישאר השולחן בלי לחם בין זה לזה, ובלבד שלא ילין בלי לחם, אבל בכל ימות השבוע שהמצוה מתקיימת בעצם מה שהלחם מונח לפני ה', ובכל רגע שהוא מונח מתקיים העשה של הקרבה – בזה לא חולק ר"י, וגם הוא מודה ש"תמיד" הוא שלא ישאר השולחן בלי לחם, שהרי המצוה היא שיהיה לחם על השולחן ולא נצטוו אז על הסילוק, וחכמים סוברים דמאחר שבכל השבוע כולו מודו דמצוות "תמיד" היא שיהיה הלחם על השולחן כל הזמן, ממילא גם בשעת הסילוק רצוי להקפיד על כך שעד כמה שאפשר יהיה תמיד לחם, אבל אין זה לעיכובא. נמצא דבאמת אם היה הרגל בשבת, שאז הוא זמן סילוק הלחם, שפיר היתה אפשרות של טבילה, ובזה מדבר רב אשי³⁰ על טבילת השולחן, אבל אם היה הרגל נופל בשאר ימות השבוע לא היו יכולים להטבילו, דבכל השבוע יש מצוה של "תמיד" גם אליבא דר' יוסי, ואם יסלקוהו על מנת להטבילו לא תתקיים מצוות "תמיד".

24. בהשוואה לשולחן.

25. "כשנוסעין ישראל במדבר ומפרקים המשכן ונושאים השולחן עם הלחם" (רש"י).

26. במדבר ד, ז. פסוק זה מדבר על זמן המסעות.

27. ולכן "בשעת סילוק מסעות קדשים נפסלין ביוצא" (שם).

28. דהיינו שמלבד קדושת הקרבן שמתקדש בהנחתו בשבת להיות הבזיכין מוקטרים לשבת הבאה ומתירים הלחם לאכילה, יש עוד דין קרבן במה שהלחם מונח בכל רגע בשולחן, שמתקיימת בזה המצוה "ונתת על השולחן לחם פנים לפני תמיד", והריהו לחמו של שולחן, כדלעיל.

29. כאן שב לתרץ את הקושיות שבראש המאמר על המשנה בחגיגה: "ואומרין להם הזהרו שלא תגעו בשולחן".

30. בפסחים קט ע"ב, כדלעיל בראש המאמר.

"לחם פנים לפני תמיד"

וקצת ראיה יש שכל העניין הזה³¹ שייך רק כשאינן הרגל נופל בשבת, דהנה תמוה מאד, הלא זה יפליא את האנשים כשיזהירו של לא לנגוע בשולחן, מדוע אי אפשר להניח את לחם הפנים על שולחן אחר, והלא כמה שולחנות של זהב היו במקדש, ואמנם לא היו מסדרים את הלחם אלא על שולחנו של משה (מנחות צט ע"א), מכל מקום בזמן שיש צורך למה לא יניחו על שולחן אחר. אלא צריך לומר דכיוון שלא היו רגילים לסדר את הלחם אלא על השולחן שעשה משה – לא קידשו את השולחנות האחרים, ואם היו נוגעים ברגל והיה צריך להחליף את השולחן, אם היה זה ביום חול אי אפשר היה לקדשו, שכן אין מחנכים את השולחן אלא בלחם הפנים בשבת (מנחות מט ע"א), ולכן הקפידו שלא ייגעו בשולחן, אבל בשבת היה אפשר או להטביל את השולחן או להעמיד אחר במקומו. והכל מיושב.

31. של האזהרה שלא ייגעו בשולחן.